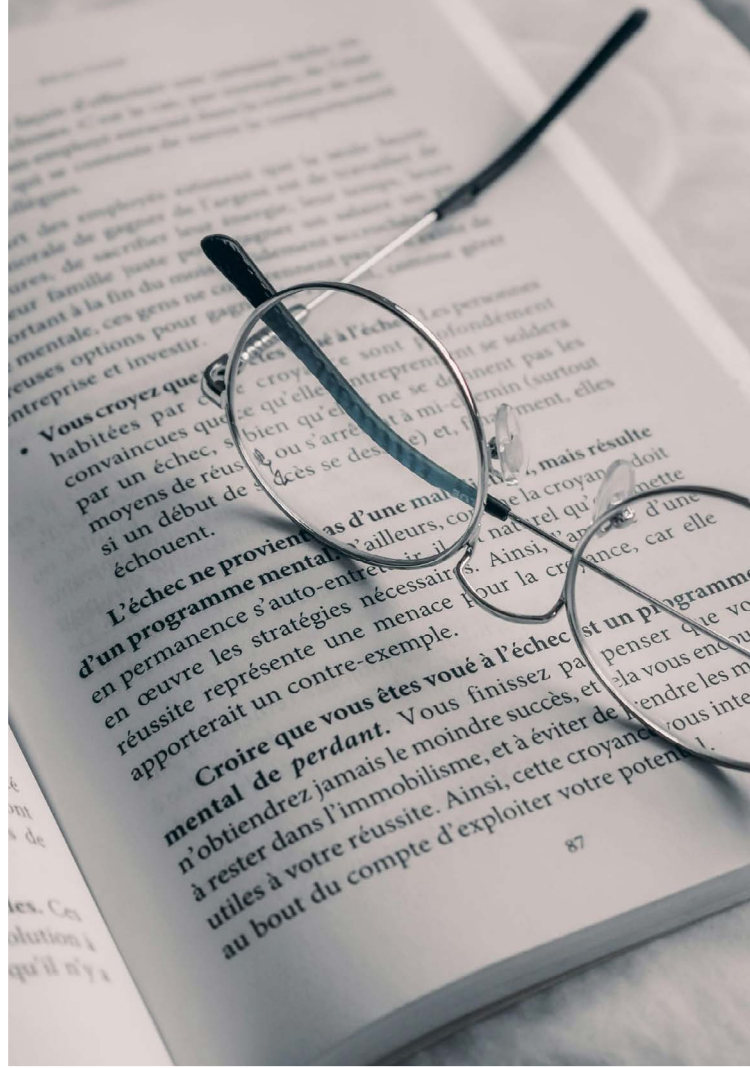

YALÇIN KOÇ DÜŞÜNCESİNDE DİL ve ANLAM

Abdullah KARACA

*Uzm., Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Felsefe Bölümü Yüksek Lisans Mezunlu*

karacaelt1@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4343-669 1

Öz

Geleneksel olarak bir bireyin bireyliğini kazanması belli bir sosyo-kültürel çevreye doğmuş bebeğin dil gelişimine paralel olarak bilincinin ve zihninin doğadan ayrılmaya başlamasıyla mümkün olduğu düşünülmüştür. Bu süreç teknik terimlerle ifade edilirse bilinç öncesinden subjektif bilince, subjektiften ise objektif bilince, oradan refleksif bilince ve onun da ötesine ahlaki normatif bilince geçişi ifade eder. Bilinç öncesi dönem organik tepkiler ve refleksler ile tasvir edilir, subjektif bilinç deneyimlere sahiptir ancak bu deneyimlere eşlik eden ben bilinci ilkeldir ve korku ve haz gibi hissi duygular tarafından belirlenir. Objektif bilinç ise adının da ima ettiği üzere duyguların ötesinde nesnel bir benlik bilinci tarafından biçimlenir. Felsefi düşüncenin başladığı yer olarak da tarif edilen refleksif bilinçte özne düşüncüyü kendisine yöneltir. Normatif bilinç ise bilincin kendi adına kural koymasını içerir. Bu bilinç türleri arasında geçiş özellikle objektif bilinç sonrası bireyin kendi çabasıyla alakalıdır. Ama bilinç öncesi ve subjektif bilinç arası geçiş kendiliğindendir. Objektif bilince ve sonrasına ulaşamamış toplumlar ilkeldir ve hayatlarına ilkel haz ve korkularıyla yön verirler. Objektif bilince ve sonrasına ulaşmış olan toplumlar ise aydınlanmış, hayatlarını nesnel ve normatif ilkeler doğrultusunda yaşarlar. Aydınlanmada özellikle işe koşulması gereken bilinç türlerinden ilki refleksif bilinç yani felsefe; ikincisi normatif bilinç yani etikdir. Birey kendiliğini kendisine dışsal bir otoriteyi paranteze alarak tesis eder ve kendiliği temelinde etik kurallar koyar. Çünkü aydınlanma yaygın olarak kişinin kendi adına düşünme ve eyleme kapasitesi olarak kabul edilir. Bu safhaların sorunsuzca atlatılabilmesi, refleksif ve normatif bilinç temelinde aydın bir toplum inşa edebilmenin koşulu dildir. Ancak gelişmiş bir dil bi-

lini en üst seviyeye çıkarır. O yüzden dil gelişimi toplumsal gelişmişliğin de bir göstergesi olarak kabul edilir.

Yalçın Koç açısından bireyleşme ve bu temelde bireyin kendinde anlam kazanmasına bakıldığında zaman birey yani bebek henüz dünyaya geldiğinde aşkın bir bilince sahiptir. Bu bilinç bireyin bizatihi oluşunu ifade eder. Bizatihi olmak ise bireyin birliğinin iç ve dış olarak ayrılmamış tek bir sahne esasında kendisini bilip duyduğu anlamına gelir. Zamanla bebeğin dil gelişimine paralel olarak bilinçte dışsallaşma yaşanır ve iç dış ayrımı başlar. Bu ayrım bebeğin dile düştüğü yerdir. Bebek dile düştükten sonra kendilik bilinci de dil üzerinden gerçekleşir. Bu aşamada birey artık kendisini doğrudan değil dil dolayımı ile duyar. Yani aşkın bilince sahip olan bebeğin bilincinin dışsallaşması ya da sahnesinin iç ve dış olarak itibari olarak ayrışıklaşması sonucunda bireyleşme gerçekleşir. Burası yani bebeğin bilincinin iç ve dış olarak ayrışıklaşması modern literatürde önemli bir gelişme olarak kabul edilir. Çünkü bu aşama bilincin dış dünyadan soyutlanması ve kendiliğin oluşması anlamına gelmektedir. Koç perspektifinden bu gelişmeye bakılınca bireyin içten kopuşu ve kendine uzaklaşması anlamına geleceği için bir tür daralma olarak ifade edilir. Dilin ve anlamın gerisinde örtük olarak bulunan bu varsayımlar düşünce ve anlam dünyamızı derinden etkilemektedir. Bilincin objektif hale gelmesi bireyin tanımına giren bir unsur olduğu için dilin ve anlamın objektif bir temelde ele alınmasına sebep olmuş, diğer taraftan bireyi aşkın bir kaynağa bağlayan Koç düşüncesi ise dili ve anlamı aşkın bir varlık alanı olarak görmüştür. Bu sebeple bu makalede a) bireyin aşkın esasının olduğu b) geleneksel dil ve anlam teorilerinin düşünün bir temele dayandığı c) anlamın metaforik zeminde aşkın bir tecrübe ile inşa edildiği iddia edilecektir.

Anahtar kelimeler: Dil, Anlam, Bilinç, Aşkılık, Felsefe

“Language and Meaning In Yalçın KOÇ's Thought”

Abstract

Traditionally, it has been thought that an individual's acquisition of individuality becomes possible when the consciousness and mind of an infant born into a particular socio-cultural environment begin to differentiate themselves from nature in parallel with the development of language. When expressed in technical terms, this process denotes a transition from pre-consciousness to subjective consciousness, from subjective to objective consciousness, then to reflexive consciousness, and beyond that to moral–normative consciousness. The pre-conscious stage is characterized by organic reactions and reflexes. Subjective consciousness involves experiences; however, the accompanying sense of self is rudimentary and is shaped by affective emotions such as fear and pleasure. Objective consciousness, as its name implies, is formed by a sense of self that transcends emotions and is grounded in objectivity. Reflexive consciousness, often described as the point at which philosophical thinking begins, involves the subject directing thought toward itself. Normative consciousness, in turn, entails consciousness of legislating rules on its own behalf. The transitions among these types of consciousness—particularly those occurring after objective consciousness—are closely related to the individual's own effort, whereas the transition between pre-consciousness and subjective consciousness occurs spontaneously. Societies that have failed to attain objective consciousness and beyond are considered primitive and are guided by the elementary pleasures and fears of life. By contrast, societies that have reached objective consciousness and its subsequent stages lead enlightened lives shaped by objective and normative principles. In the context of enlightenment, the forms of consciousness that must be especially mobilized are reflexive consciousness—namely philosophy—and normative consciousness, that is, ethics. The individual establishes the self by bracketing external authority and, on the basis of this selfhood, formulates ethical rules. For enlightenment is widely defined as the capacity of the individual to think and act on one's own behalf. The condition for successfully traversing these stages and for constructing an enlightened society grounded in reflexive and normative consciousness is language. Yet it is a developed language that elevates consciousness to its highest level. For this reason, linguistic development is also regarded as an indicator of social advancement.

From Yalçın Koç's perspective, when individuation and the individual's acquisition of meaning-in-itself on this basis are considered, the individual—that is, the infant—possesses a transcendent consciousness at the moment of birth. This consciousness expresses the individual's being *in itself*. To be *in itself* means that the individual knows and senses itself as a unity grounded in a single scene in which the inner and the outer are not yet differentiated. Over time, in parallel with the infant's linguistic development, an externalization of consciousness occurs, and the distinction between inner and outer begins to emerge. This distinction marks the point at which the infant “falls into language.” Once the infant has fallen into language, self-consciousness is likewise constituted through language. At this stage, the individual no longer experiences the self directly but only through the mediation of language. Thus, the infant who initially possesses transcendent consciousness undergoes individuation as a result of the externalization of consciousness, or put differently, the notional differentiation of its scenes into inner and outer. This moment—namely, the differentiation of the infant's consciousness into inner and outer—is regarded in modern literature as a significant development, for it signifies the abstraction of consciousness from the external world and the formation of selfhood. From Koç's perspective, however, since it entails a rupture from the inner dimension of the individual and a distancing from the self, it is described as a form of contraction. These assumptions, implicitly underlying language and meaning, profoundly shape our world of thought and meaning.

Because the objectification of consciousness is considered a constitutive element of the definition of the individual, language and meaning have come to be treated on an objective basis. By contrast, Koç's thought, which connects the individual to a transcendent source, conceives language and meaning as belonging to a transcendent domain of being. For this reason, this article argues that (a) the individual has a transcendent ground, (b) traditional theories of language and meaning rest on a deficient foundation, and (c) meaning is constructed, in a metaphorical sense, through a transcendent experience.

Key words: Language, Meaning, Consciousness, Transcendence, Philosophy

Giriş

Dil, düşünce ve anlam arasındaki ilişkinin felsefenin ontolojik ve epistemolojik sorunlarının merkezine yerleşmesi görece yeni-
dir. Bunun sebebi felsefede öncelikle yapılması gereken iş birincil
varlığın tespit edilmesidir. İlk varlığın tespit edilmesinde şeyin bir
konuda¹ bulunup bulunmamasına bakılır. Bir konuda bulunmayan
birincil varlık olup cevher/töz olarak adlandırılır. Bir konuda bulu-
nan ise ikincil varlık olup araz/ilinek olarak adlandırılır. Bu çerçe-
vede felsefe tarihinde dile ikincil varlık anlamı atfedilmiş, düşünce
ise merkeze alınmıştır. Düşünce tümel olduğu için felsefenin, tek
tek diller ise tekil karakterde olduğu için bilimin yani dil biliminin
konusudur. Aristotelesçi ilimler sınıflamasının doğal bir sonucu olan
bu tutuma göre dil tekil doğası gereği felsefenin temel araştırma nes-
nesini teşkil edemez ancak felsefenin birincil araştırma nesnesi olan
düşüncenin seslendirilmiş formu olduğu için düşünce ile olan ilişki-
si bakımından ilgiyi hak eder. Burada dikkat edilmesi gereken nokta
düşüncenin herhangi bir dilsel bir yön taşımadığı ve ontolojik bir
alana sahip olduğudur. İlk bakışta düşüncenin tözsel bir cihete sahip
bir varlık olarak tasavvur edilmiş olması çelişik görünse de klasik
düşüncede, düşünce ile düşüncenin nesnesinin bir sayıldığı² hesaba
katılınca çelişki ortadan kalkacaktır.

Modern dönemde Descartes'ta da düalist tözcülüğe bağlı olarak
düşünce tözsel kimliğini sürdürmüş ancak varlıkla arasına temsili ko-
yarak varlıktan kendisini soyutlamış, düşüncenin kendilik fikri radi-
kal bir noktaya taşınmıştır. Kartezyen felsefe açısından bakıldığında
da düşüncenin asli konumu tahkim edilmiş düşünce felsefenin esas
sorunu olarak kabul edilmiştir. İngiliz deneyci felsefenin yükselişi
ile düşüncenin öncelikli varlıksal konumunun gözden geçirilmesiyle
düşünce dile hasredilerek efendi-köle diyalektiğinde köle efendinin

1 Konu burada mesele anlamında değil modern Türkçe'de özne olarak adlandırılan felsefede ise altta duran "subject" ya da taşıyıcı anlamında kullanılmaktadır. Mesela insanın siyah ya da beyaz ırktan olması ilineksel varlık anlamı taşıyır çünkü ten rengi insan olmak bakımından asli bir unsuru teşkil etmez.

2 Burada "sayıldığı" sözcüğünün kullanılması bilinçli bir tercihtir. Özellikle Aristoteles ve sonrası şeyler mantıksal formlarına eşlenmiştir. Bu eşleme esasen düşünce ile nesnesini bir kılmak bir yana varlıktan kopuşa işaret eder.

yerini almıştır. Bu dönüşümün varlık ve bilgi felsefeleri açısından çok önemli sonuçları olmuştur elbette. Dile Dönüş³ akımına kadar kendisini varlıktan soyutlamış olan düşüncenin en azından mantık ve matematik alanındaki önermelerinin zorunlu olarak doğru olduğu düşünülmekteydi. Ancak düşüncenin dilsel bir temelini olduğunu göstermek düşünceye dayanılarak üretilen önermelerin hakkında olduğu nesnelerin nominal düzlemde bir gerçeklik taşıdığı anlamına geliyordu. Önermelerin doğruluğu ise nesneye uygunluğuyla değil sistemin diğer unsurlarıyla olan tutarlılığıyla alakalıdır. Bütün bunlar bize felsefenin başından beri korktuğu şeyin başına geldiğini göstermiştir. İçsel tutarlılığa sahip bir sisteme varlığın feda edildiği, daha da kötüsü varlığın anlamının bu sistem tarafından tayin edilme keyfiyetinin hüküm sürdüğü yeni epistemolojik bir gelenek doğmuştu. Bu geleneğe göre bütün genel varsayımlar, gerçeklik-hakikat iddiaları, evren, varoluş ve ahlak hakkında türetilmiş önermeler esasen dilin kötüye kullanılmasının ya da dilin doğasının tam olarak anlaşılmasını bir sonucudur.

Yalın Koç ve Nazariyat, makalenin ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere, dilin ilineksel olan varlıksal anlamına geri dönüşü temsil eder. Ancak bu geri dönüş düşüncüyü varlıkla sözde birleyen klasisizmi yineleme olarak düşünülmemelidir. Çünkü klasik düşüncede, özellikle Aristoteles ve sonrası, üçüncü dipnotta değinildiği üzere varlık mantıksal bir esasta ele alınır ve mantık ise şeylerin kendisi değil mantıksal biçimi (form) ile iş görür. Bu gelenekte şeyin varlıksal formu ile mantıksal formu arasında bir ayrım yapılmamış; başka bir deyişle şey ile şeyin mahiyeti özdeş kılınmıştır. Ancak Nazariyat

3 Kadim felsefi sorunların dilin mantıksal çözümlemesi ile sorun olmaktan çıkacağını göstermeyi amaçlayan bir akım. Örneğin bu görüşe göre dilsel nesnelerin dış dünyada bir nesneye gönderimde bulunduğu varsayımıyla hareket ettiğimiz için somut gözlem ve ölçümle doğrulanması mümkün olmayan boş yargılarda bulunuruz. Oysa dildeki isim kılık değiştirmiş bir betimden ibarettir. Betim ise dışta bulunmaz, dilde bulunur.

açıdan sözün de düşüncenin de esası psukhe'nin⁴ düşkün safhasına ait fikriyattır. Psukhe'nin aşkından düşmesi sonucu açığa çıkan dil safhası bir dilin de bir dil içinde üretilmiş önermenin de zemininde bulunur.⁵ Aşkından dile düşmüş olan psukhe dışsallaşmak suretiyle bir sahne olarak birliğini kaybetmiştir. Dışsallaşmanın nihai noktası ise dil olarak önermedir. Konuştuğumuz yazdığımız dilin dayanağı burasıdır. Anlam ise düşmek suretiyle içsel birliğini kaybetmiş olan psukhe'nin aşkın'ı taklit ederek söz ile söz söyleyenin birliğini tesis edilmesine dayalı bir varlık tarzı olarak ortaya çıkar. Buraya kadar çizilen çerçevede Koç'a göre Batı Metafiziği düşünce veya dilden hangisini esas alırsa alsın sonucun değişmeyeceği açıktır. Bu yüzden Koç, Batı Metafiziğini fikriyat olarak adlandırır. Bu sebeple makalede bu metafizik içinde doğmuş ve geliştirilmiş dil ve anlamın doğasına ilişkin yaklaşımlar logos merkezli dil ve anlam kuramları olarak adlandırılacaktır.

Ancak, bu logos merkezli yaklaşım, dilin kendi mantıksal yapısına odaklanan (Frege, Russell) veya dilin doğuştan gelen evrensel bir sentaksa dayandığını savunan (Chomsky) kuramlarla evrilse de dilin esas mahiyetini kavrama konusunda yetersiz kalmıştır. Örneğin, Frege, nesnelerin kavranılış cihetlerini (anlamı) öznenen bağımsız kılmaya çalışmış, ancak bu çaba yine de dilsel ifadenin mantıksal sınırlandırılması yoluyla anlamı temellendirme girişiminden ibaret olmuştur. Noam Chomsky'nin Evrensel Dil Bilgisi (UG) kuramı ise, dili ve düşüncüyü mümkün kılan yetiyi doğuştan getirilen bir sisteme (sentaks) dayandırmış; anlamı, sentaksın içsel türetim süreçlerinin bir ürünü olarak nesnel ve dilbilimsel kabul etmiştir.

4 Psukhe bizatihi kaim olan varlık demektir. Bunun ile anlatılmak istenen dünyaya henüz gelen bir bebeğin fikriyata (dile ve düşünceye) düşmeden önce kendisini aracısız biçimde bir sahne olarak bilip ve duymasıdır. Burada Psukhe'nin sahnesi bir olduğu için dil ve düşünce esasında sahnesi bölünmemiş yani kendisiyle birdir. Psukhe'nin aşkın safhası olarak da adlandırılan bu safha düşkün olarak adlandırılan dil ve düşüncenin de temelinde bulunur. Öyleyse kendisine aşkın olanı düşkün kendi konumu itibarıyla kuşatamaz ve onun düşmek suretiyle kaybettiği içsel birliği tesis edemez. Bkz., Yalçın KOÇ, *Teographia'nın Esasları: Teoloji ve Mantık İnşası Üzerine Bir İnceleme*, s.18.

5 Kafa karışıklığına meydan vermemek için psukhe'nin düşkün safhası olan dil, doğal bir dilin olanağını oluşturan varlıksal zemindir. Yani psukhe'nin düşkün safhası olan dil ya da dil olarak önerme olarak adlandırılan safha dışta Türkçe, İngilizce gibi belirginlik kazanmış "bir dil" olarak tezahür eder. (KOÇ, *Anadolu Mayası*, s. 114)

Bu geleneksel kuramların temel hatası, dili, deneyimlerin içeriğini aktaracak güçte görmeleri veya anlamı, dilin/düşüncenin suretini (formunu) analiz ederek tesis etmeye çalışmalarıdır. Oysa Koç nazariyatında, dil (önerme), hakkında olduğu deneyimlerin içeriğini “suretten düşürerek” (takliden) temsil eden, içsiz bir formdan ibarettir (Koç, 2008: 44,45). Bu nedenle, dilin ve düşüncenin sınırlarını aşan aşkın olanın dil vasıtasıyla ne kuşatılması ne de tesis edilmesi mümkündür (Koç, 2019: 193).

Bu makalenin araştırma konusu, Yalçın Koç’un felsefesinde Dil ve Anlam kavramlarının, Nazariyat (Theoria) temelli kavramlar sistemi (Psukhe, Cevher, Aşkın/Düşkün) içinde nasıl temellendirildiğini ve bu temellendirmenin logos merkezli Batı felsefesi geleneklerinden hangi noktalarda köklü bir biçimde ayrıldığını ortaya koymaktır. Bu amaca ulaşmada izlenecek yol esas olarak kavramsal analiz ve eleştirel karşılaştırma yöntemleridir. Bu yöntemle, Yalçın Koç’un kendi eserlerinde inşa ettiği özgün terminoloji (suretli/suretsiz isim, müteşekkil/bizatihi dil) ana hatlarıyla açılacak ve bu kavramların, geleneksel felsefedeki karşılıklarından farkları gösterilecektir. Makale, Yalçın Koç düşüncesinde Dil ve Anlam’ı tesis eden üç ana bölüm üzerinden ilerleyecektir: İlk bölümde, Descartes, Locke ve Chomsky gibi düşünürler üzerinden, dil ve düşünce arasındaki ilişkinin geleneksel felsefedeki seyrine ve bu kuramların Koç’un Nazariyat’ı açısından neden yetersiz kaldığına değinilecektir. İkinci bölümde, Koç’un felsefesinin temel taşları olan Aşkın/Düşkün ayrımı, Psukhe/Cevher kavramları ele alınacak; dilin bu cevheri esas alan teşkil ve nakil organonu olarak nasıl çalıştığı ve Dil Arkhitektoniki’nin safhaları incelenecektir. Son bölümde, hafıza ve muhayyile kuvvetlerinin dilin taklidi faaliyeti yoluyla anlamı nasıl tesis ettiği tartışılacaktır.

1. Dil, Düşünce ve Anlam İlişkisi: Logos Merkezli Kuramlar

Yalçın Koç’un Nazariyat temellendirmesi zemininde anlamın esaslarını açığa çıkarmadan önce, geleneksel felsefenin dil, düşünce ve anlam konularına yaklaşımını incelemek, Koç’un bu yaklaşımlardan hangi noktalarda ayrıldığını göstermek açısından zaruridir. Geleneksel olarak, dil felsefesi dillere, anlama ve yapıya ortak ola-

bilecek bir zemin bulmaya çalışmıştır. Bu gelenek, evreni ve varoluşu anlamlandırmada **logosu** (söz, anlamlı söz, mantık) merkeze alır ve bu nedenle **logos merkezli felsefeler** olarak adlandırılır.

1.1 Düşüncenin Asliyeti ve Dilin İkincilliği (Descartes, Locke)

Logos merkezli felsefe geleneği, anlamın kaynağını dilin de temelinde bulunan düşünceye dayandırmıştır. Bu yaklaşımın gerisindeki temel sebep, doğal dillerin zaman ve mekana bağlı değişken yönünün aksine, dillerin de varlığını kendisinden aldığı değişmeyen sabit evrensel bir esasın, yani saf düşüncenin var olduğudur.

René Descartes, dilin insanın faslı olmadığı kanaatindedir. İnsan ile hayvan arasında yaptığı kıyaslamada hayvanların da sesler çıkarabildiğini onların da bir dili olabileceğini kabul eder. Ancak onların yapamayacağı şey düşüncelerini ifade etmek için sözcükleri ve sembolleri anlam verecek biçimde bir araya getirmektir. Birtakım sesler çıkarabiliyor ve bunlar aracılığıyla ilkel düzeyde bir iletişim kurabiliyor olmaları düşünceye sahip olmalarından değil doğalarından kaynaklanmaktadır (Descartes, 1984: 52,53). Descartes'in bu çözümlemesinden çıkan sonuç tersten okununca sözcük ya da semboller gerisinde düşünce olmaksızın anlamsızdır. Anlam sözcük ya da sembolleri onların gerisinde bulunan esasa yani düşünceye geri götürmekle tesis olunur. Buradan da anlaşılacağı üzere düşünce esas, dil ise talidir.

John Locke'a gelince diğer deneyci filozoflar gibi sözcüklerin, dilin en küçük anlamlı birimi olduğunu ve bunların aslında düşüncelerin (idelerin) göstergeleri olduğunu kabul etmiştir. Sözcüklerin en küçük anlamlı birimler olarak düşünülmesi İngiliz liberalizminin dayandığı bireylerin ilk ve gerçek varlık sayıldığı Aristotelesçi varlık felsefesinden mülhemdir. Bireyleri müstakil birer varlık kabul ettikten sonra her bir bireyin kendi çıkarının peşinden koştuğu kaos ortamından kaçınmak için bireyler arasında ortak çıkara dayalı birliği tesis etme zarureti doğar. Bunu gerçekleştirmenin ilk şartı da bireylerin konuşup birbirini anlayabileceği ortak bir dildir. Düşünce bireye özgü olması bakımından ikincil önemi haizdir. Locke'un Descartes'ten ayrıldığı nokta da burasıdır, yani düşüncenin kaynağı. Locke ve diğer deneyci düşünürlere göre insanın doğuştan getirdi-

ği bir bilgisi bulunmaz (Locke, 1999: 67). Bilgi deneyimden gelir. Buna göre saf düşünce bir yanılğı olup esasen dış dünyadan şeyler hakkında şeylerden soyutlama yoluyla ulaştığımız tümel bir yargıdan başkası değildir. Ancak düşünce soyut bir karakterde olması münasebetiyle başkalarınca bilinemez. Dil ise düşüncenin somut gözlemlenebilir yanını oluşturur. Sözcükler düşüncelerin göstergesi olarak onları bilinebilir hale getirirler. Dilin soyutlama yetisiyle genel yargılar oluşturması sonra da bunları tikellere uygulaması ilk başta makul gibi görünse de her sözcüğün gerisinde bir düşünce bulunmayabilir. Bir tümceye baktığımızda edatın hangi düşüncenin göstergesi olduğu sorusu cevapsız kalır. Aynı durum tümcedeki ya/ya da, ve/veya gibi mantıksal bağlayıcılar için de geçerlidir. Diğer bir sorun ise sözcüklerin bireylerde aynı düşünceyi çağrıştıracığından emin olunamaz.

1.2. Mantıksal Yapı ve Dilin Sınırlandırılması (Frege, Wittgenstein I-II)

Kant sonrası dönemde dil, mantıksal yapısı itibarıyla anlamın temellendirilmesinde kilit rol oynamış ve mantıksal olgucu filozoflar tarafından felsefi sorunların dilin mantığının anlaşılmasından kaynaklandığı düşünülmüştür. Dilin mantıksal yapısını gündeme getiren ve bunun anlaşılmasında kaynaklı felsefi sorunların türediğini dile ilk getiren filozof ise Gottlob Frege'dir.

Frege, esasen Kant ve sonrasında matematiğin öznellesmesi tehlikesine karşılık işe koyularak matematiğin temelini mantık ile sağlama almaya çalışmıştır. Çünkü mantık herkes için aynı sonuçları üretmesi bakımından evrenseldir. Hatırlanacak olursa Kant sayıların sentetik olduğunu iddia etmişti (Kant, 1998: 144), Frege ise sayılara tanım kümeleri oluşturarak onların nesnel olduğunu gösterme yoluna gitmiştir. Bu durumda sayı bir fenomen olmanın aksine kavramsal bir kimlik kazanmıştır. Frege sayıları tanımlarken kullandığı yöntemin günlük hayatta herhangi bir nesneyi tarif ederken kullandığımız betimlemelerin matematikteki fonksiyona benzediğini düşünmüştür. “Örneğin 5 kenarı olan bir kare” şartını sağlayan bir nesne yoktur, bundan dolayı anlamsız yani gönderimi bulunmaz. Diğer taraftan “Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu, Sakarya Meydan

Muharebesi'nin komutanı" gibi betimlemeler Atatürk'e gönderimde bulunduğu için anlamlıdır. Yani bir önermenin anlamlı olabilmesi onu örnekleyen bir nesnenin olup olmamasına bağlıdır. Nesneyi tarif eden betimlemeler ise nesnenin belirlenim kipi olarak kabul edilir. Belirlenim kipleri kendilerini bir önerme içinde gösterir. Çünkü Frege'ye göre dilde en küçük anlamlı birim önermedir. Önerme ise gündelik dildeki bir tümcenin özne-yüklem ikilisine benzer biçimde mantıksal özne ve yüklemden oluşur. Gündelik dilde bir tümcenin öznesi aynı tümcenin mantıksal biçiminde özne olmayabilir. Bir önermedeki özne dış dünyadaki tekil bir nesneye, yüklem ise bir kavrama gönderimde bulunur. Özne kendi içinde tam iken, yüklem doymamış ve biden fazla nesneye uygulanabilir olarak tarif edilir (Beane, 1997: 139). Ancak Koç ise Frege'nin mantıksal öznesinin dış dünyada bir nesneye gönderimde bulunamayacağını göstermiştir. Çünkü anlam ve gönderim söz konusu olduğunda Frege'nin nesnelerinin mekanı önermedir. Eğer bu nesneler aynı mekanda olmasa isimleri kavramların altına düşürmek imkansız hale gelirdi (Koç, 1997: 53). Koç'un da işaret ettiği üzere Frege'de felsefe artık varlıktan tamamen soyutlanmış dilsel bir etkinlik halini almış dil gerçekliğe uygun bildirimde bulunma aracı iken gerçekliği tayin eden bir noktaya ulaşmıştır.

Mantıksal olgucu felsefenin diğer önemli bir temsilcisi Ludwig Wittgenstein'a gelindiğinde felsefe otoritelerince onun görüşleri iki dönemde ele alınır. Ancak bu dönemler arasında tam bir tezatlık bulunmaz. Aksine Wittgenstein'ın ikinci dönemi ilk dönem ortaya koymuş olduğu olgucu dil teorisini de içerecek şekilde genişler ve her iki döneminde sıkı sıkıya bağlı kaldığı felsefi yöntem dilsel çözümlemedir. Bu yöntemin dile mantıksal bir zemin vererek felsefenin müzmin sorunlarını felsefenin dışına itmek olduğu söylenmişti. Ludwig Wittgenstein'ın erken dönem felsefesi, düşüncüyü, dilin dünyaya dair oluşturduğu bir resimden ibaret görerek, dil ve gerçeklik arasında özdeşlik kurmuştur (Wittgenstein, 2006a: 53). Bu özdeşliğin esası dilin yapısı ile dünyanın yapısı arasında kurulan paralelliktir. Dünyada kendi başlarına anlamsız olan nesneler birbiri ile ilişkiye girerek olguları meydana getirirler. Dilde ise özne ile yüklem bir araya gelerek bir olgu durumunun resmini oluşturur.

Wittgenstein'in ikinci döneminde erken dönem olgucu dil görüşünü esnetmiş, geliştirdiği Dil Oyunları kavramı, dilin evrensel bir mantığa değil, dilin kullanımına ve ait olduğu kültürel yaşam biçimine bağlı olduğunu savunarak göreceli bir yaklaşımı temsil etmiştir. Bu görüş, dilsel ifadenin anlamının belirli bir topluluğun onu nasıl kullandığıyla belirlendiğini öne sürer, yani anlam sosyal bir alanda nesnel bir zemine sahiptir (Wittgenstein, 2006b: 35). Burada dilsel ifadenin anlamı dışsal bir nesne ile eşitlenmek yerine ifadenin belirli bir bağlamda nasıl bir fonksiyona sahip olduğuyla alakalı hale gelmiştir. Dilsel ifade yine dilin içinde kalınarak anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Esasen bu görüş dil bilimci Noam Chomsky'de daha sistematik biçimde savunulmuş dilin kendisine dışsal olan herhangi bir ölçüt tarafından belirlenmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu noktadan itibaren Chomsky'nin dil ve anlam görüşünün ele alınmasıyla devam edilecektir.

1.3. Noam Chomsky ve Evrensel Dilbilgisi Kuramı

Logos merkezli geleneğin dil bilimsel evresinde, Noam Chomsky, doğal dillerin kaynağına ilişkin doğuştancı (İng. innatism) bir varsayım ileri sürerek geleneğe özgün bir katkı yapmıştır (Chomsky, 1959: 47). Chomsky öncesinde dilin doğuştan gelen bir yetenek olduğu iddiası dile getirilmemiş değildi elbette. Ancak iddianın hem Chomsky'nin dönemi açısından hem de Chomsky öncesi açısından iki önemli özgün bir anlamı vardı: Dönemi açısından davranışçı metodolojinin özellikle de beşeri ilimlere uygulanmasıyla ulaşılan sonuçların dogma olarak kabul edildiği bir dünyada doğuştancı dil teorisi büyük bir cesaret gerektiren meydan okumadır. Chomsky öncesinde ise makalenin başından beri işlenegeldiği üzere dil özerk bir alan olarak görülmediği için dil, kendisine içkin unsurlar tarafından değil de düşünce ya da mantık yoluyla açıklanma yoluna gidilmiştir. Chomsky'nin doğuştancı teorisi düşünce ya da mantıktan bağımsız doğal dillerin temelinde bulunan, eş deyişle onları yani doğal dilleri olanaklı kılan ve bütün bireylerce ortak olarak paylaşılan evrensel bir dili savlar; Chomsky'de bu, Evrensel Dil Bilgisi (Universal Grammar) olarak adlandırılır (Chomsky, 1959: 37).

Chomsky'yi bu varsayıma iten olağan dil kullanımında gözlemledi-

ği görece sabit iki olgudur. Bunlardan ilki Chomsky'nin Platon'un Sorunu⁶ olarak da adlandırdığı nasıl olup da az şey ile çok şey bile-bildiğimizi sorunu etrafında tanımlanan karmaşık yeti; ikincisi ise bir çocuğun doğduğu yerden bağımsız olarak herhangi bir dili edinebilmesini ifade eden evrensel yetidir (Collins, 2021: 227). Chomsky bu gözlemleri sonucunda dilin öğrenilen değil çocuğun ya da ikinci bir dil öğrenen yetişkin bireyin doğuştan getirdiği yetiyi harçteki dile göre ayarlamasını içeren edinme olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuca göre Chomsky'nin dil, düşünce ve anlama ilişkin iddialarını şu şekilde sıralayabiliriz; dil yetisi doğuştan gelir ve tek tek doğal dillerin ve düşüncenin olanağını oluşturur. Bir sonraki paragrafta mahiyeti kabaca açılacak bu yeti dilsel ifadenin kendisine geri döndürülmek suretiyle anlamlandırıldığı içkin kurallarca tanımlanmış olan sentakstan (söz dizimi) özge bir şey değildir.

Chomsky'de sentaksın (söz dizimi) içkin unsurlarının ve bu unsurların birbirleriyle olan ilişki biçimlerinin Ölçünlü Kuram'dan (Ing. Standart Theory) Minimalist Programa'a (Ing. Minimalist Program) uzanan uzun bir öyküsü vardır. Chomsky'de sentaksın içsel dönüşümü bu makalenin kapsamı dışında olmakla birlikte sentaksın geçirdiği dönüşümün son formunun Minimalist Program olması ve bu formun anlamın oluşmasında oynadığı rolün gösterilmesi için Minimalist Program'a kısaca değinilecektir.

Öncelikle isimlendirmedeki sözcük tercihlerine bakılacak olursa; "Minimalist" sözcüğü sentaksın alt bileşenlerinde gidilen sadeleştirmeyi, teori yerine "program"ın kullanılması sentaksın doğasına ilişkin yeni varsayımların henüz kuramsal bir olgunluğa erişmemiş olmasını ifade eder (Chomsky, 2000: 93). Minimalist Programda sentaksın doğasını sözcük veri tabanı, fonetik ve mantıksal form, son olarak bu iki form arasında arayüz olarak tasarlanmış hesaplamalı sistem (Ing. Computational system) teşkil eder (Chomsky,

6 Bu sorun esasen Platon'un Menon diyalogunda geçen bir olaya gönderimde bulunur. Bilindiği üzere diyalogda Sokrates muhatabı Menon'a bilginin hatırlamak olduğu tezini kanıtlamak için Pisagor teoremiyle çözülebilecek olan bir sorunu geometri bilgisi olmayan bir kölesine çözdürür. Bunun sonucunda da bilginin öğretilen bir şey değil hatırlanan bir şey olduğu sonucuna ulaşır. Bkz., Platon, *Menon*, s. 60, 85e

1993:2). Minimalist Program Chomsky'nin başından beri güttüğü ses ve anlamın ilişkilendirme amacını gerçekleştirmek için en sadece ve elverişli zemini sağlamıştır. Bir tümcenin bileşenlerini oluşturan ses ve işaretler onun duyulara hitap eden yönünü, anlam ise akla hitap eden yönünü oluşturur. Chomsky tümcenin ses ve işaretlerden oluşan yönüne fonetik biçim, anlamdan oluşan yönüne ise mantıksal biçim demiştir. Fonetik biçim, sesletim ve algı sistemi için; mantıksal biçim ise kavramsal-yönelimsel sistem için talimatlar içerir. Sesletim ve algı sistemi tümceleri ifade etme ve algılama, kavramsal-yönelimsel sistem ise anlama-yorumlama işlevi görür. Modele yeni dahil olan hesaplamalı sistem ise sözcük veri tabanından hesaplamalara giren unsurlardan türetimler yolu ile tümcelerin mantıksal ve fonetik biçimleri için yapısal betimlemeler sağlar (Chomsky, 1993:2)

Minimalist Program'ın nasıl iş gördüğüne genel bir çerçeveden bakılırsa; türetim, ekonomi ilkesi temelinde sözcük veri tabanında özellikleri ile beraber bulunan sözcüklerin kaç kez kullanılacağını belirten numaralandırma (Ing. numeration) işleminden sonra, hesaplamalı sistem tarafından bir araya getirilerek (Ing. merge) çiftler oluşturulma ile başlar. Bir tümce tamamlanana kadar bu işlem devam eder. Hesaplamalı sistem tarafından türetilen tümceler yukarıda da vurgulandığı gibi mantıksal ve fonetik biçimlerle denetime tabi tutulurlar. Çift yönlü denetim mekanizması fonetiğe ya da tümcenin kendi içsel tutarlılığına aykırı bir kusur bulursa türetim başarısız olur (Ing. crash). Eğer her iki açıdan da bir kusur bulunmazsa türetim başarılı (Ing. converge) başarılı olur. Görüleceği üzere anlam sentaksı oluşturan bileşenlerin kendi içsel çalışma prensiplerine göre çalışmasından doğar ve burada anlamlı olan bir tümcedir. Tümce türetiminden evvel sözcük veri tabanında sözcüklerin anlamları ve dil bilgisel özellikleri içeriliyor olsa da tümce tek tek sözcüklerin anlamının ötesindedir. Örneğin çorba, çorbayı oluşturan bütün parçaları kuşatır ancak onlara indirgenemez. Bu benzetmeden hareketle tümcenin anlamı tek tek sözcüklerde olmadığı gibi felsefe diliyle söylenirse onlara aşkındır. Chomsky gelinen nokta itibarıyla Kartezyen felsefeden kendisine tevarüs eden kadim bir sorunu çözüme kavuşturmuş görünmektedir. Bu sorunun ne olduğuna aşağıda kısaca değinilecek ve fikriyatçı anlam kuramlarını konu edinen bahis son bulacaktır.

1.3.1. Kartezyen Etki ve Logos Merkezli Sınırlılık

Chomsky, erken dönem çalışmalarında derin yapı (Deep Structure) ve yüzey yapı (Surface Structure) ayrımını kullanmıştır (Chomsky, 2009: 79). Derin yapı, tümcelerin anlamını belirleyen soyut mantıksal öğeleri (önergeleri) içerirken yüzey yapı ise dile ait özellikler çerçevesinde düşüncenin seslendirilmesini yani somut öğeleri içerir. İlk bakışta Chomsky'nin Minimalist Program'da işlendiği üzere tümcelerin derin ve yüzey yapıları arasında yaptığı ayrımı terk ettiği görülsede bu ayrım Minimalist Program'ın unsurları olan mantıksal ve fonetik biçimde etkisini sürdürür. Ayrım, Kartezyen felsefenin düşünce ve uzam ikiliğinden (res cogitans ve res extensa) mülhemdir. Bu düşünce biçiminin ürettiği sorun ise bu iki töz arasındaki ilişkiyi tesis etmektir.

Yalçın Koç'un Nazariyat'ı açısından, Chomsky'nin Evrensel Dil Bilgisi kuramı, dili bilimselleştirme ve özerkleştirme çabasına rağmen, logos merkezli geleneğin bir parçası olarak kalır. Çünkü Koç'un Nazariyat'ına göre: Chomsky'nin EDB'si zamana, yeni bilimsel bulgulara göre değişkenlik gösterir; oysa evrensel olan zamansızdır. EDB, sözcük veri tabanı gibi bir dile ait unsurları içerir ve bu, evrensel niteliği zedeler. Son olarak Chomsky'nin dil modeli, hesaplamalı bir sistem (computational system) olarak tasavvur edildiği için, Koç'un Nazariyat'ında yer alan hafıza (asli kimliği muhafaza eden kuvvet) gibi tözsel bir dayanağa sahip değildir. Dilin bu parçalı, sentetik yapısı, Nazariyat açısından hakiki birlik tesis edemez.

2. Yalçın KOÇ Düşüncesinde Dil ve Anlam

2.1 Logos Merkezli Kuramların Nazariyat Açısından Eleştirisi

Yalçın Koç'un düşüncesi, anlamı düşünceye (Descartes), mantıksal olgulara (Frege), kullanıma (Wittgenstein) ya da doğuştan gelen sentaktik bir organa (Chomsky) dayandıran logos merkezli tüm bu yaklaşımlardan köklü bir şekilde ayrılır. Koç'a göre dil (önerme/söz), psukhe'nin düşkün safhasına mahsus bir faaliyetdir (Koç, 2008: 85). Bu faaliyet ise imkan bakımından bir sınıra bağlıdır. Bu manada Koç, logosun (dilin), işsiz bir formdan ibaret olduğunu ve bu neden-

le aşkın bir tecrübeye dayalı varlık tarzı olan anlamı iletemeyeceğini vurgular (Koç, 2019: 195). Koç terminolojisiyle dil, asli olanın “surreten düşürülerek” (takliden) tesis edildiği bir alandır (2019: 138). Düşünce, kendi esasını (cevherini) görmesini engelleyen rasyonel yetiye bağlı olduğu için, asıl olana ulaşamaz. Bu durum, Batı felsefesinin Koç tarafından “aşma özüllü” olarak nitelendirilmesine neden olur (2019: 52). Koç’un bu iddialarının temelinde psukhe’yi ele alış biçimi bulunur. Felsefe tarihine bakıldığı zaman Aristoteles felsefesinde psukhe’nin aslına uygun biçimde aktüelleştiği düşünülmüş bu sebeple psukhe’nin ontolojik belirlenimi ile epistemolojik belirlenimi arasında tam bir uygunluk varsayılmıştı. Descartes’e gelindiğinde psukhe’nin ontolojik belirlenimi saf düşünce olarak belirlenmiş, Kant sonrası felsefede düşüncenin dilsel olduğu gösterildikten sonra bir bakıma psukhe dilsel bir varlık halini almıştı. Nazari düşünce açısından bu son kaçınılmazdır zira bir dile düşmüş olan psukhe bulunduğu varlık dairesini tanımlayan unsurları işe koşarak onların ötesine geçemez. Bu daireyi tanımlayan unsur ise dil ve mantık dairesidir. Burayı aşmak ancak binilen dalın kesilmesiyle mümkün olur (2019: 50). Bu çözümlemelerin bize gösterdiği üzere Koç’un psukhe’nin aşkın ve düşkün safhası arasında bir ayrıma gider. Ancak bu ayrım esas değil itibaridir. Yani aşkın ve düşkün müstakil varlık alanlarına sahip değil iç içedir (Koç, 2008: 56). Öyle olsaydı psukhe’ye bir konu varsaymak durumunda kalırdık, böylece psukhe konu olmaktan çıkardı. Bu ayrımın dil ve anlam açısından sonuçları bir sonraki bölümde işlenecektir.

2.2. Yalçın Koç Nazariyatının Felsefi Zemini: Aşkın/Düşkün Ayrımı ve Psukhe

Yalçın Koç düşüncesinde dil ve anlamın mahiyetini anlamak için, öncelikle, anlamın söz ve düşünce temelinde belirlendiğini savunan logos merkezli felsefelere karşıt olarak Nazariyat (tecrübe, temaşa) veya “theoria”⁷ üzerine kurulan temel nazari zemine bakmak gerekir. Felsefi düşünce geleneğinde varlığın özünün belirlenmesi,

7 Kök anlamı “theos” tanrıdan gelen “theoria” tanrısal bakışı ifade eder. Platon felsefesinin önemli bir kavramı olan “theoria” şeylerin yansız biçimde olduğu gibi seyredilmesi anlamına gelir. Bkz., Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, s. 309

nesnelerde tekrar eden ortak temeli bulma çabasına dönüktür. Buna göre tek tek şeylerin tesadüfi özellikleri şeylerden soyutlanarak şeylerin değişmeyen özünün bulunacağı düşünülür. Koç'un felsefesi ise, bireyi zamana ve mekana içkin bir varlık haline getiren (çünkü tezahür zamansal ve mekansaldır) felsefenin aksine bireyi zamana ve mekana da temel olabilecek aşkın bir kaynağa bağlar (Koç: 2019: 19). Bu kaynak bireyin psukhe'si, yani kendisidir⁸ ve zamansızdır.

Koç'un, psukhe'yi "aşkın" (diller üstü konuma sahip) ve "düşkün" (bir kültüre düşmüş, zamansal olan) olmak üzere iki temel kavramsallaştırma üzerinden ele aldığı söylenmişti. Düşkün birey içine düştüğü bir dilin/kültürün imkânı nispetinde dünyayı anlar; ancak diller/kültürler zamansal olduğu için zamana aşkın gerçekliğin resmini sunamaz. Koç, bireyin asli kimliğini bu aşkın kaynağa, yani **cevhere** (psukhe) bağlar. Cevher, kendisi olarak var olandır ve asli kimlik vasfını taşır (2019: 18). Cevherin (asli kimliğin) en önemli vasfı, zaman'a karşı kalıcı olmasıdır (2019: 172).

Psukhe'nin aşkın ve düşkün safhalarının mahiyetine baktığımız zaman; aşkın safhada, yani dünyaya henüz gelen birey için, iç ve dış ayrımı bulunmaz; bu safha bir sahne esastır. Aşkın doğuşu, muhayyile ve idrak marifetiyle teşkil olan birliğin (unitas) kaydı altında, zamanın kaydı dışında tesis edilir. Burada görüleceği üzere aşkın dünyaya henüz gelen bir bebeğin kendisini içsel olarak duyusu ve bilişi olarak tarif edilmektedir. Ancak bu bilişin düşkünün dil ve mantık temelinde bilişine göre üstün bir yanı olsa da aşkının varlığı ile mahiyeti özdeş olmadığından aşkına mahsus bilişin esasını da suretsiz fiil teşkil eder (Koç, 2021: 18,19). Bu düşünce felsefe tarihinde özlerin bilinebileceği yollu iddia ile özlerin arasına aşılmaz bir sınır çekmektedir. Öz sırf fiildir ve özün hem suretsiz fiil esasında kendilik seyri olan aşkına, hem de dil ve mantık esasında kendisini dışarıdan kuşatan bilince sahip düşküne ontolojik üstünlüğü bulunur. Düşkün ise adından da anlaşılacağı üzere dile düşmüştür ona aşkın dönem kapalıdır. Bu nedenle düşkün, aşkın olanı ancak taklid

8 İlk bakışta çelişik gelebilir. Psukhe mutlak bir mahiyete sahiptir ve kayıt altına alınmaz. Ancak zihinde tümel biçimde tasavvur edilebilir ya da dışta tekil bir varlıkta tezahür edebilir. Onların varlığının olanağını oluşturur ancak onlarlar özdeş değildir.

yoluyla tesis edebilir (Koç,2008: 184). Koç'un düşkün ve aşkın ayırımı esasen Dil Arkhitektoniki kavramsallaştırması temelinde gelişir. Şimdi de bu kavram ve kavramın düşkün-aşkın kavramlarıyla olan ilişkisi tartışılacaktır.

2.3. Teşkil ve Nakil Organonu Olarak Dil ve Dil Arkhitektoniki

Koç, dilin doğasına ilişkin geleneksel varsayımları reddederek, dili teşkil ve nakil organonu (araç) olarak tanımlar (Koç, 2008: 41). Dilin mesnedi (dayanağı) ise bizatihi psukhe'dir (2008: 41). Psukhe cihetinden dil, psukhe'nin takati ile sınırlıdır (2008: 229). Çünkü şeyler "ait olduğu mekânın şartları ve imkanlarına tabi olarak meydana gelmiştir" (Koç, 2013:13). Burada dile getirilen özlü ifadelerden önemli sonuçlar çıkmaktadır. Hatırlanırsa dil metafizik bir ilke konumuna gelmişti. Koç'un dili psukhe'nin bir varlık tarzı olarak ortaya koyması dilin tözsel konumunu ortadan kaldırır. Diğer bir husus ise dilin bir araç olduğu savı akla zaten öyle değil miydi sorusunu getirebilir. Dilin araçsallığı düşünceleri nakleden araç anlamında değil psukhe'nin kendi içsel anlamlandırma sürecini ifade etmektedir.

Dil Arkhitektoniki kavramına gelince bir bebeğin dünyaya gelişi sonrası bilim adamları tarafından bebeğin göstermiş olduğu bilişsel ve dilsel davranışlar için gelişim dönemleri belirlenir. Bu gelişim evreleri 0-3 ay agulama evresinden başlayarak kurallı bir cümlelerin oluşturulması ile tamamlanan dilsel gelişim süreci yaygın olarak çocuk için önemli bir gelişmenin işareti olarak kabul edilir. Bunun altında dil gelişiminin bir taraftan zihinsel gelişimi ima ettiği, diğer taraftan dilin zihinsel gelişimi destekleyeceği kabulü bulunmaktadır.

Oysa Koç'un Dil Arkhitektoniki kavramsallaştırması bize dünyaya henüz gelen bir bebeğin tam tersini yaşadığını yani gelişmenin aksine daralmaya uğradığını göstermektedir. Eğer dilsel gelişim daralma ise dil öğreninceye ya da Koç'un deyimiyle dile düşünceye kadar ne olup bittiğine dair birtakım iddialarda bulunulmalı ve bu iddiaların temellendirilmiş olması gerekir.

Öncelikle Dil Arkhitektoniki'nin düşküne mahsus belirlediği dilin imkanı çerçevesinde "Dil Arkhitektoniki" hakkında söylenenlerin

onu bizatihi değil mecazen kurabileceğini akılda tutarak Koç'un "Dil Arkhitektoniki" fikri temelinde çözmeye çalıştığı soruna bakılabilir. Koç'un arkhitektonik kavramı temelinde belirlediği itibari hiyerarşiye göre en altta bulunan bizatihi dilde psukhe önerme seyredebilir. Önerme kendisi bizzat surettir. Suretli ise Nazariyatta içli anlamına gelir. Bu durumda önermeye iç ise suretsiz isim ve kavramdır. Suretsiz isim ve kavramdan bahsedebiliyor olmak bunlara önermeye evvel ontolojik bir konum atfetmez. Bu bahis teşrih cihetindendir ve önermeye evvel müstakil bir varlığından, bizatihi dilin suretsiz olana bizatihi iç teşkil edilemeyeşi sebebiyle, bahsedilemez.

Dilin teşkil ve nakil organonu olduğu tanımı akla getirilince; bizatihi dilin suretsiz isme iç teşkil edememesi sebebiyle nakil görevini yerine getiremeyeceği sonucuna ulaşılır (Koç, 2008: 51). Ancak bizatihi dilin sınırlılığının oluşturduğu dezavantaja rağmen biz bir şeyleri anlıyoruz. Bu soruna felsefe tarihinde düşünce, temsil, tümcelerın doğruluk değeri, resim, oyun, niyet, evrensel dil bilgisi gibi Arkhitektonik dil tasavvuru temele alındığında ya dil dışı sayılabilecek ya da bir dile mahsus kavramsallaştırmalarla çözüm bulmaya çalışılmıştır.

Koç'un Dil Arkhitektoniki'ne dahil olan unsurlara bakıldığında üç safhanın birliği olarak tarif edilir. Bunlar; "Dil olarak theatron," "dil olarak sergi" ve "bizatihi dil" dir (2008: 18). Dil olarak theatron psukhe'nin aşkın safhası, dil olarak sergi ara safhası, bizatihi dil ise düşkün safhasını ifade eder. Dil Arkhitektoniki'nin zemininde doğuş düşüncesi bulunur. Aşkın, psukhe'den gelendir. Aşkının psukhe'den doğuş yoluyla gelmesi, psukhe'nin kuvveleri⁹ aracılığıyla basit manzara doğuşu esasında kendisini kendisine suret olarak teşkil etmesi ile başlar. Buna müteşekkil psukhe ya da asli isim denir. Bu psukhe'nin muhayyiledeki kendisi değil, temsildir. Psukhe'yi suretli isim olarak teşkil eden basit manzaranın seyriyle asli zamir "o", "o" nun basit manzarada teşkili ve seyri yoluyla ilk zamir "ben" i düşünürüz. Psukhe'ye mahsus kuvvetlerin marifetiyle tasvire mahsus o'na ve ben'e verilen birlik müteşekkil psukhe sureti ya da mü-

9 Psukhe'nin kuvvelerinin bu aşamada hafıza, muhayyile ve idrak olduğu söylenebilir. Bkz., Koç, *Anadolu Mayası*, s. 115,116,117

teşekkil dildir (Koç, 2009: 19). Karmaşık görünen bu belirlenimler kendilik bilinciyle alakalıdır. Koç'un burada anlatamaya çalıştığı şeyi aşkından düşüğümüz için mecazen anlamaya çalışırsak, ilk olarak kendimizi düşündüğümüzde muhayyilemizde bir suret belirir. Suretten "o" olarak bahsederiz. O suretin kendimiz olduğunu idrak etmek suretiyle "o" benim deriz. O bende ikame edilir, ben ise o'yumdur. Yani kendilik bilinci "o" nun ve "ben" in birliğidir.

İkinci safha, düşüştten önceki safha olduğu için ara safha olarak da adlandırılır. Bu safhada psukhe'nin seyri fiilden resme düşer. Dünyaya henüz gelen aşkına mahsus birliğini zamanla bir sahnenin iç-dış esasında itibari olarak ayrışması ile kaybeder. Bir sahnenin iç-dış esasında ayrılması ara safhadakinin dış teşkilinin de başladığı noktadır. Bu manada ara safhadaki dışı içte suretsiz fiil taşıyan suretli nitelik esasında idrak eder. Koç, içte suretsiz fiil taşıyan suretli niteliği nesnesi belirsiz hareket olarak adlandırır (Koç, 2008: 77). Dış cihetinden iç olarak düşünülen sahnenin esası ise içte suretsiz vasıf taşıyan suretli isimdir. Bu safhaya Koç dil olarak sergi ismini verir. Safhanın adının da ima ettiği şekilde ara safhadaki bizatihi resim seyreder. Resme mahsus düşünülen suretli ismin içte taşıdığı vasıf suretsiz oluşu sebebiyle değişimsizdir. "Bu manada "suret'siz vasıf", "değişim'siz ism'e iç" olarak düşünülür; mesela, "mütebessim isim" şeklinde; "tebessüm eden isim" olarak değil" (2008: 78). Koç'un da işaret ettiği gibi ara safhaya düşmüş olanın nazariyatı ise suretsiz vasıf esasında suretli isim olarak seyirdir. Bu safhada psukhe'nin bilincinin dışsallaşmaya başlamasıyla yukarıda nesnesi belirsiz hareket olarak ifade edilen sıcaklık, uzaklık gibi birtakım niteliklerin seyri söz konusudur.

Düşüştteki ikinci safhaya gelindiğinde sahnenin dışsallaşmasının ve daralmanın sona erdiği yer düşkün safhadır. Dışsallaşma ile dış teşkilinin nihayet bulması, daralma ile nazariyatın ya da müteşekkil psukhe'nin kendisini manzara doğuşuyla suretli vasfa iç olan suretsiz fiil esastaki seyrinden yine manzara doğuşu itibariyle önerme esastaki seyrine düşüşü ifade eder. Bu safhada, dış yani ayrışık itibariyle harekete nesne bağlanır. Bağlanma, ara safhada nesnesi belirsiz hareket olarak belirlenmiş olan suretsiz niteliklere nesne

atanmasını içerir. Hareket ile modern manada bir nesnenin taşınması kastedileceği gibi nesnenin değişimi de kastedilir. Düşkün açısından değişim nesnesi belirli hareket tarafından tesis edilir. Burada niteliğin değişimi hissi idrakta bizzat teşhis edilmez, değişim suretli niteliğin manzara doğuşu esasında ortaya çıkan farkıdır sadece (2008: 81).

Düşkün safha yani dil olarak önerme tek tek dillerin dayandığı zemindir ve doğuştandır. Ne öğrenilir ne de öğretilir. Ama bir dil onun sayesinde öğrenilebilir. Dilin bir dilleşmesi meselesine neyin ait olduğunu belirlemenin zor bir uğraş olduğunu bu sebeple özel bir çalışma gerektirdiğini kaydeden Koç tiyatro metaforu üzerinden dilin doğal bir dil ile ilişkisine dair resim sunar. ““Dil”i, “oyun senaryosu”na benzetebiliriz. Bu itibarla, “dil”, ancak “bir sahne”de, “‘bir dil’leşir”; “senaryocun “oyun”a “dönüşmesi” gibi” (Koç, 2019: 153). Bu benzetmeye göre senaryo ile dil, senaryonun oyuna dönüşmesi ise de bir dil arasında paralellik kurulabilir. Bu bakımdan senaryo bütün dillerin temelinde bulunur. Ancak bu senaryonun temsili sahnelerle göre farklılık gösterir. Bu manada sahne toplum, sahnedeki oyuncular ise toplumun bireyleridir. Bu, kısaca aynı esastaki senaryonun farklı sahne ve oyuncular tarafından esasa bağlı kalarak farklı biçimlerde tezahür etmesi olarak tanımlanabilir.

Yukarıda Dil Arkhitektoniki’nin çözümlenmesinin dil ve düşünce açısından sonuçlarına baktığımız zaman bir dilin de düşüncenin de zemininde düşküne mahsus dil olarak önerme safhası bulunur. Dil olarak önerme mantıktaki önerme ile karıştırılmamalıdır. Mantık önermeleri özne ve yüklem bir araya gelmesiyle oluşur ve bu sebepten dolayı sentetiktir. Dil olarak önerme ise basittir. İçte suretsiz kavramın suretsiz isme yüklem olduğu basit önermeyi dışta bir tümce üzerinden kendimize temsil ederiz. Burası yani dil olarak önerme anlamın açığa çıkmasının ilk adımıdır. Anlamın bir dildeki tümcenin kendisiyle ya da mantıksal formuyla alakalı olduğunu söylemenin paradoksal sonuçları vardır. Çünkü cümlelerin teşkiline evvel sözcükler olası anlamları ile mevcuttur. Bunların sıra (sentaks) esasında bir araya gelmesiyle tümce oluşturulur, yani tümce zamansal esasta mürekkeptir. Sözcüklerin tümceye evvel anlamlarının bulunmadığı, onların tümce içinde itibari bir anlam

kazandığı yönünde yükseltilebilecek itiraza, daha yakından bakılınca, parçaların bir aradalığıyla asli olmayan manada varlık kazanan şeyin parçalara temel sağlayabileceği yönünde çelişik bir kabule dayandığı görülür. Bir şey, ya kendi cihetinden (töz) ya da başka bir şeye dayanarak (ilinek) var olur. Burada tümceye varlık veren şey sözcüklerdir. Tümce sözcüklere itibarla var olur. Tümce sözcüklere dayanarak varsa, tümcenin sözcüklere temel sağlayabileceğini düşünmek çelişiktir. Eğer sözcüklerin tümceye evvel bir anlama sahip olduğu ve tümcelerin anlamının da bunlara itibarla var olduğu iddia edilirse, bu iddia üç sebepten dolayı geçersizdir. İlk olarak sözcük sentetik doğaya sahiptir. Sözcüğün eğer bir anlamı varsa sözcüğü oluşturan unsurların tek tek bu anlamı haiz olduğu gibi bir sonuca gitmek zorunda kalırız, ki kabul edileceği gibi bu abestir. İkinci bir mesele, hem sözcüğü hem de tümceyi içeren biçimde, Koç bir dili ses ve işaretten mürekkep bir varlık olarak görür (2019: 147). Tanım esas alındığında sözcüklerin ve tümcelerin sözlü ya da yazılı biçimi anlamsız bir işaretten fazlası değildir. Kısaca ve öz biçimde söylenirse dış dünyada anlam bulunmaz. Üçüncü ve en önemli husus bir dilin zamansal esasta çalışmasıyla ilgilidir. Zamana tabi olanın aynılığı ve buna bağlı olarak bir kimliği yani anlamı bulunmaz. Bir şeyin anlamının olabilmesi için zamanın kaydının dışına çıkarılması gerekir. Anlamın zamanın kaydının dışında tesis edilmesi fikri ilk başta kulağa yabancı gelebilir. Ancak bir an için bir şarkıyı dinlediğinizi düşünün. Şarkının melodisi akış halinde olmasına rağmen melodiyi içte anlamlı bir bütün halinde zamansız olarak seyrederek ve duyarız. Bu noktadan itibaren bu seyir ve duyuşun esasına neyin ait olduğu tartışılacak ve makale bir sonuca bağlanacaktır.

Koç dilin ve anlamın kökenini kendisine tabi olduğu bireyde arar. Bir şeyi bilmek, şeyin dayandığı esası anlamak ile mümkün olur. Dilin kökeni ya da dayanağı, anlatıldı, Dil Arkhitektoniki'ne mahsus sahnelerin birliğidir. Bundan dolayı anlamı da bu sahnelere mahsus faaliyette aramak gerekir. Sorun ise düşkünün suretten düşmek itibarıyla kendisine aşkının yolu kapanmış olmasıdır. Yani düşkünün hem içte kendilik seyri hem de dışta suretli nitelikleri seyri suretsizdir. Düşkünün dilinin sınırı suretsiz isimdir. Yani suretsiz isme suretsiz vasfı iç olarak teşkil edemez. Ancak düşkün aşkından gelen

iz ile mecazi theatron ile aşkını, bizatihi bir aşkınlık sağlamaksızın, taklid edebilir. “Bu itibarla, bahis konusu “mecaz”, “düşünce’yi”, “kur’gu” üzerinden, bizatihi “dil olarak theatron’a mahsus teşkil’e ve nakl’e sevk’eder”; “teşbih” yoluyla ve “matafora” olarak “mecaz” esasında” (Koç, 2008: 34). Burada anlamın inşasına dört temel anahtar kavram dahil olur. Düşünce, kurgu, theatron¹⁰ ve matafora¹¹. Anlam bu dört temel kavramın ortak faaliyetinin bir sonucudur. Kurgu sahneyi, theatron sahnenin seyredildiği yeri, matafora ise sahnenin ötesine aşmayı (Ing. transcend) temin eden aracı temsil eder. Sahnenin ötesine geçmek ile sergilenen oyunda bizatihi seyredilemeyeceği mecazi anlamda görmek kastedilmektedir. Bir çocuğun annesine acıktığını söylediğini düşünelim. Matafora çocuğun açlığını anneye kendisinde bizatihi temsil eden bir zemini sağlayamaz. Oyun muhayyilenin marifetiyle akış içinde temsil olunur. Dil rasyonel yeti aracılığıyla akış içindeki temsilleri yakalamak suretiyle kendisine takliden temsil eder ve bu temsilleri tahkike ve teşrihe tabi kılar (Koç, 2019: 170). Böylece bir hükme ulaşır. Bu hükmü ise takliden muhafaza eder. Burada ulaşılan hüküm ise alıntıdaki düşünceye karşılık gelir. Anlamanın esası özetle söz tesis etmektir. Söz ise ortada bizatihi olmayandır. ““Okumak”, “tab” üzerinden “söz” “tesis” etmektir; yani “hafıza, muhayyile ve düşünme yetileri” vasıtasıyla, “tab” üzerinden “dil”de “nesne” oluşturmaktır” (2019: 205). Koç burada “söz” ü dildeki önerme ile eş anlamlı olarak kullanmaktadır. “Tab” ise bir dile mahsus yazılı ve sözlü işaretlerdir. Harfler bu manada tabdır, harflerden mürekkep sözcükler ve sözcüklerden mürekkep bir cümle bu manada tabdır ve söz değildir.

10 Manzara seyredilen yer manasına gelir. Theatron ise matafora yoluyla tesis edilir. Bkz., Koç, Theologia’nın Esasları: Felsefe’nin ve Teoloji’nin Nazariyatı Üzerine Bir İnceleme, s. 14

11 Theatron’u oluşturan bir makine olarak tasvir edilmiştir. Kök anlamı itibariyle öteye taşımak anlamına gelmektedir. Bkz., Koç, Theologia’nın Esasları: Felsefe’nin ve Teoloji’nin Nazariyatı Üzerine Bir İnceleme, s. 14,15

SONUÇ

Klasik düşüncede bilgi aklın kuvve halinden fiil haline geçişi olarak tanımlanır. Bu tanıma göre bir şeyi bilmenin koşulu o şeyin gerektirdiği fiil üzere olmaktır. Yani bilinenin bilen dönüştürmediği bilgi, bilgi değildir (Koç, 2019: 50). Burada bilen ile bilinenin birliği yani felsefi terimlerle ifade edilirse özne ile nesnenin birliği dile getirilmektedir. Ancak özne ile nesnenin birbirine karşıt iki zıt ilke olarak konumlandırıldığı bir dünyada bu birliği tesis etmek o kadar da kolay değildir. Nitekim bunların birliğinin sağlandığının vehmine sahip olduğu Eski Yunan düşüncesini bir kenara bırakırsak, modern dönemde özne ve nesnenin birliği düşünsel bir zeminde temsiller üzerinden sağlanmaya çalışılsa da öznenin düşünsel fonksiyonunun nesneye uygulanmasından başka bir şey yapılamamış ve özne ile nesne birbirinden tamamen soyutlanmıştır. Soyutlanma neticesinde bilginin tanımı da değişmiştir. Bilgi bir erdem değil artık güç haline gelmiştir. Bu sayede özne erdemin kendisine yüklediği büyük bir sorumluluktan kurtularak nesneyi kendisi belirlemiş ve bu keyfiyetin nimetlerinden de faydalanmıştır.

Koç'a gelindiğinde teorik ile pratik olanın arasının açılmasıyla bilginin erdem için bir temel sağlamadığının ayırındadır. O yüzden onun projesi bireyi kendi özüne döndürme ve dönüştürme hedefine dönüktür. Bireyin dayandığı aşkın kaynak itibariyle felsefenin kadim sorunu iç ve dış ayrımı Koç'ta esas değildir. “Sahne ayrışma'sı” esasında düşünülen “iç”, “dış'a nisbi iç'tir”. “Bir sahne” itibariyle, “iç sahne'den” bahsetmeyiz; bu sebeple” (Koç, 2008: 80). Bunların kendinde birer gerçeklik alanı olarak görülmesinin gerisinde psukhe'nin tarihinin hesaba katılmaması vardır. Çünkü çocuğun bir dili öğrenene kadar geçen süreç bulanık olarak kabul edilir (2008: 63). Ancak Koç açısından bulanık dönem sonrası düşünleşme tamamlanır ve psukhe'nin seyri içsizleşir. İçsizleşmenin teknik ismi önceden de de söylendiği suretsiz karşılık gelmektedir. İçsizleşmenin nihai noktası psukhe'nin sahnesinin birliğini kaybedip iç ve dış olarak ayrışık hale gelmesidir. Bu noktadan itibaren iç sahnesini dış itibariyle yani belli bir kültürün ve kültüre ait dilin imkanlarınca kurmaya çalışır. İşte burası mantığın başladığı yerdir.

Düşkünün faaliyeti mantık diliyle ifade edilirse A'nın, A olmayan üzerinden belirlenmesini içerir. Bu mantığın temel ilkelerinden ilki olan özdeşlik ilkesidir ve düşkün itibariyle ortaya çıkışı tam olarak düşkünün aşkına mahsus bizatihi duyusu kaybetmesinin sonucunda düşkünün hem kendisini hem dışı dile dayalı olarak bir dil ve mantık dolayımı ile kurmasını ifade eder. Mantığın vasıtası ise rasyonel yetidir. Rasyonel kelimesi köken itibariyle (ratio) orandan gelir. Bir şeyi başka bir şeyin yanına koyup ölçme faaliyetini ifade eder. Yani rasyonel olan oransal olandır. Aristoteles'in varlık hiyerarşisi rasyonel bir temele dayanır. Aristoteles şeylerin mahiyetini tespit ederken fasılları dikkate almıştır. Bu noktada insan cinsi itibariyle bir hayvandır ancak faslı itibariyle insandır. Suret, cins ve faslın birleşiminden oluşur. İnsanın özü yani psukhe onun faslına indirgenmiştir. Ancak sorun şu ki psukhe aşkın idraktan rasyonel idraka düştüğü için rasyonel daire itibariyle kendisini bizatihi kavrayamıyordu. Hatırlarsak düşkün suretsiz (içsize) suretin (iç) teşkil edemiyordu yani düşkün'ün kendilik idraki kendi olmayan üzerindendi. Bu düşünce biçimi günümüzde rasyonel düşünce olarak adlandırılıp nazariyatta nisbetli düşünüş olarak tarif edilir (Koç, 2019: 87). İşte evren ve varlık hakkında öner sürdüğümüz tüm iddiaların temelinde kendisini bizatihi kavrayamayan bu düşünce tarzı bulunur. İşin daha vahim olan yanı ise kendisini nisbetli dairede kuran rasyonel yeti dünyayı da kendini kurma projeksiyonuna indirgeyerek bir dünya kurmaya çalışmıştır. Bu sebeple rasyonel yeti vasıtasıyla kurulmuş mantığı temel alan tüm disiplinlerin teolojik, felsefi, bilimsel, psikolojik, sanatsal, hukuki hatta etik alanda nesnelerin kendiliğinin bulunduğu faraziyesine dayanarak öne sürdükleri iddialar ve bu iddialar temelinde kurdukları dünya Nazariyattan yoksun yani içsizedir. Daha kendisini kavrayamamış öznenin dünyayı kendi anlamsızlığına indirgemesinin korkunç ve yıkıcı sonuçlarını anlamak için başımızı şöyle bir kaldırıp etrafa bakmak yeterli olacaktır. İlim ilk olarak Yunus Emre'nin de dediği gibi kendini bilmek ile başlar.

Kaynakça

- Benaey, M. (1997). "Function and Concept". *The Frege Reader*. Blackwell Publishers Ltd, Oxford. 130-148
- Chomsky, A.N. (2009). *Cartesian Linguistics*. Cambridge University Press
- Chomsky, A.N. (2000). "The Minimalist Inquiries: The Framework." R. Martin, D. Michaels, J. Uriagereka (Ed.), *Step By Step: Essays On Minimalist Syntax in Honor of Howard Lasnik*. The MIT Press pp. 89-155
- Chomsky, A. N. (1993). "A Minimalist Programme For Linguistic Theory." Kenneth HALE, Samuel Jay KEYSER (Ed.), *The View From Building 20: Essays In Honor Of Sylvain Bromberger*, The MIT Press, 1-52
- Chomsky, A.N. (1959). "A Review Of B.F Skinner's Verbal Behaviour". *Language*, 35, No1, pp 26-58
- Collins, J. (2021). "Chomsky". Barry LEE (Ed.), *Dil Felsefesi* (Çev. Kerem ÇAYIR). MakGrup Medya Pro. Rek. Yay. A.Ş, Ankara, 224-255
- Descartes R. (1984). *Metot Üzerine Konuşma*. (Çev. K. Sahir SEL). Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Hançerlioğlu. O. (1979). "Theoria". *Felsefe Ansiklopedisi*, Cilt 6: Kavramlar ve Felsefi Akımlar. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Locke, J. (1999). *An Essay on Human Understanding*. Pennsylvania State Universty, Pennsylvania
- Kant I. (1998). *Critique of Pure Reason*. (Ed. Paul Guyer, Allen W. Wood). Cambridge University Press, Cambridge
- Koç, Y. (2021). *Harf ve Nazariyat: İsim Teşkilinin Esasları Üzerine Bir Deneme*. Cedit Neşriyat, Ankara
- Koç, Y. (2019). *Anadolu Mayası*. Cedit Neşriyat.
- Koç, Y. (2013). "Mekan ve Nesne". *Felsefe Arkivi*, sy. 29 url: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/14417>
- Koç, Y. (2009). *Teographia'nın Esasları: Teoloji ve Mantık İnşası Üzerine Bir İnceleme*. Cedit Neşriyat, Ankara
- Koç, Y. (2008). *Theologia'nın Esasları: Felsefe'nin ve Teoloji'nin Nazariyatı Üzerine Bir İnceleme*. Cedit Neşriyat, Ankara
- Koç, Y. (1997). "Matematiğin Ontolojisi Bakımından Kant ile Frege Karşılaştırması". *Felsefe Arkivi*, Cilt 0, Sayı 30 s. 49-54
- Wittgenstein, L. (2006a). *Tractatus Logico-Philosophicus*. (Çev. Oruç Aruoba), Metis Yayınları, İstanbul
- Wittgenstein, L. (2006b). *Felsefi Soruşturmalar*. (Çev. Deniz KANIT). Totem Yayıncılık, İstanbul
- Platon. (2013). *Menon*. (Çev. Furkan AKDERİN). Say Yayınları, İstanbul